

Wäenlast löödi mahha aeti taggasi iggas paikas...

MAAKEELNE LAHINGUKIRJELDUS 1807. AASTAST

TÕNU TANNBERG

Vanema eestikeelse kirjasõna kujundamisel ja arendamisel on küllaltki tähtsal kohal olnud sõjanduslik aspekt, mis tõuseb esile eriti alates 17. sajandist. See oli aeg, mil eestlasi hakati järjest rohkem kaasama Rootsi armee teenistusse ning selle protsessi kaudseks tunnistuseks olidki mitmed sõjaväemäärustike ja vandetootuste tekstide tõlked eesti keelde. See omakorda pani paljuskki aluse eestikeelsele sõjanduslikule oskussõnavarale.

Esimese sellelaadse, täpsemalt suurtükiväelase- või sõdurivande käsikirjalise teksti ("Connestabel oder Soldaten Eyd") avastas Tallinna linnaarhivaar G. von Hansen 1891. aastal, mille aga O. Liiv publitseeris alles 1927. aastal.¹ Osundatud tekst lülitati hiljem ka meie vanema kirjakeele mälestiste ulatuslikku näidetekogusse.² Teise sarnase ja ka samasse ajastusse kuuluva dokumendi leidis 1957. aastal Stockholmi Kuninglikust Raamatukogust arstiteadlane ja bibliograaf H. Lender. Tegemist oli Rootsi sõjaväemäärustiku eestikeelse tõlkega, mille lõpus oli veel ka eraldi vandetootuse tekst. Mõlemad dokumendid ei olnud käsikirjalised, vaid trükitud.³ Eeltoodud leidudele lisaks avastas M. Laidre hiljuti Rootsi Riigiarhiivist käsikirjalised eestikeelsed sõdurite vandevormelid.⁴

Põhjasõja ajal avaldasid kohalikud kubermanguvõimud eesti keeles mitmeid ametlikke korraldusi – Eestimaal publikaate ja Liivimaal patente – kokkukutsutava maa- ja Liivimaal oleks oletatavasti viinud pärisorjuse lõplikule kaotamisele⁵ ning

¹ O. Liiv. Kahurväelase või sõduri vandevormel Karl XII ajast. Eesti Kirjandus. 1927, nr 10, lk 575-576.

² A. Saareste, A.R. Cederberg. Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi a. 1524-1739. Akadeemilise Emakeele Seltsi Toimetised XVI. Tartu, 1929-1931.

³ A. Saareste. Eesti sõduri määrustik ja vandetekst a. 1697. Virittäjä, nr 2, lk 175-182;

A. Taska. Kaks väärtuslikku ürikute leidu Stockholmis. Õigusteaduslik Ajakiri. 1957, nr 2, lk 26-30.

⁴ M. Laidre. "Üks hä tru ja õige sullane". Eestlastest Rootsi armees XVII sajandi lõpul. Akadeemia. 1993, nr 3, lk 476-489.

⁵ Vt pärisorjuse küsimust: A. Loit. Pärisorjuse kaotamine Eestis Rootsi ajal. Kleio. 1996, nr 1, lk 3-18.

seega ka kohaliku põhielanikkonna – eestlaste ja lätlaste – senisest hoopis laiaulatuslikumale kaasamisele sõjaväeteenistusse. See oleks tähendanud kindlasti ka eestikeelse sõjanduslase sõnavara laienemist, sest paratamatult tulnuks Rootsi keskviimul sellele tähelepanu pöörata. Ilma maakeelse sõjanduslase terminoloogiata ei oleks tõenäoliselt kuninglikus armees läbi saadud.

Endiste Rootsi ülemereprovintside minek impeeriumiks pürgiva Venemaa koosseisu *de facto* 1710. aastal ning *de jure* 1721. aastal vastavalt Uusikaupunki rahule tõi endaga kaasa hoopis teistlaadse majandusliku, kultuurilise ja ka sõjalis-poliitilise olukorra Eesti- ja Liivimaal. Eesti ala koos mitme teise impeeriumi äärealaga jäi kuni 18. sajandi lõpuni üleriikliku sõjaväekohustuse – nekrutikohustuse – täitmisest kõrvale. See oli tingitud eelkõige asjaolust, et Peeter I seisukoha järgi pidi impeeriumi armee olema rahvuslikult homogeenne ja koosnema üksnes suurvenelastest.⁶

Nekrutikohustust laiendati Balti kubermangudesse alles 18. sajandi lõpus. Esimene ametlik nekrutivõtmine leidis Eesti- ja Liivimaal aset 1797. aastal. Sõjaväekohustuse läbiviimine tugines eelkõige vene- ja saksakeelsele seadusandlusele. Vene sõjaväeametkondadel ei tulnud mõttesegi hakata välja andma eri rahvuste jaoks omakeelseid sõjaväemäärustikke, komandosõnu jms materjale. Nekrutiks võetud talupoeg või linlane pidi muukeelses keskkonnas niisama toime tulema. Seega tuli sõjaväeteenistuses kokku puutuda eelkõige venekeelse sõjanduslase terminoloogiaga.

Kubermangu tasandil tugines sõjaväekohustuse korraldus eelkõige saksakeelsetele kubermanguvalitsuste publikaatidele ja patentidele. Kubermanguvalitsused aga avaldasid ka maakeelseid seadusandlikke korraldusi ning elanikkonna informeerimiseks mõeldud teateid, kus kajastus muu hulgas ka sõjanduslik aspekt. Sõjaväekohustuse põhimõisted kajastusid samuti 19. sajandi esimesel poolel vastuvõetud talurahvaseadustes ja eestikeelses perioodikas.

Eestikeelset sõjanduslast sõnavara hakati teadlikult süstematiseerima alles 19. sajandi teisel poolel. Eesti keelde tõlgiti mitu seadusandlikku akti (sh 1874. aasta üldise sõjaväekohustuse seadus) ning 1890. aastal avaldati esimene "Soldati sõnaraamat"⁷. Muidugi leidis üksikuid sõjanduslikke termineid ka üldkeele sõnaraamatutes. Eestikeelne sõjanduslase terminoloogia süsteem aga sündis siiski alles Eesti Vabariigi algusaastatel.

19. sajandi esimese poole eestikeelse kirjasõna, eriti aga sõjanduslase sõnavara seisukohast tundub eriline tähtsus olevat 1806.-1807. aasta Vene-Prantsuse sõjal.

Tsaarivalitsus kartis tollal – 1806. aasta lõpukuudel – Prantsuse armee sissetungi Vene impeeriumi aladele. Regulaararmee toeks hakati 1806. aasta detsembris looma maakaitseväge ehk maamiilitsat. Kuna samal ajal kardeti ka sisemiste rahutuste puhkemist, püüti loodava maamiilitsa põhimõtteid võimalikult laialt lihtrahvale selgitada. Õigupoolest oli see möödapääsmatu, kuna ainuüksi Eestimaa kubermangust ja Liivimaa kubermangu Eesti alalt kavatseti ajutisse miilitsateenistusse võtta ligi 18 000 meest. Seetõttu avaldati rida maamiilitsa organiseerimist puudutavaid kubermanguvalitsuste patente ning publikaate ka eesti keeles⁸.

Maamiilitsa loomisega on otseselt seotud R. J. Winkleri luulevihiku ilmumine⁹ ning mitmete teiste patriootlike kõnede, luuletuste¹⁰ trükkis üllitamine. Siinkohal väärib eraldi esiletõstmist Liivimaa kindralsuperintendendi K. G. Sonntagi kõne tõlge eesti keelde¹¹.

⁶ Vt lähemalt T. Tannberg, Nekrutikohustuse kehtestamine Eestis. Sõdur, 1994, nr 2, lk 32-34.

⁷ A. Grenzstein. Soldati sõnaraamat. Tartu, 1890; vt täpsemalt: E. Veskimägi. Sada aastat eesti sõjanduse sõnaraamatuid. Keel ja Kirjandus, 1990, nr 12, lk 739-745; E. Veskimägi. Eesti sõjandussõnavara ja tänapäev.

Sõdur, 1993, nr 3, lk 15-17.

⁸ Mitmed osundatud patentid ja publikaadid leiduvad illustratsioonidena raamatus: T. Tannberg, Maakaitseväekohustus Balti kubermangudes 19. sajandi 1. poolel (1806-1856). Tartu, 1996, lk 70-71, 76, 101.

⁹ J.R. Winckler. Eesti-ma-wäe sõalaulud. Tallinn, 1807.

¹⁰ Liwlandi maa-Soldatile kui nemmad peaksid waenlaste wasto sõddima minnema. Tartu-Linnas, 1807.

¹¹ Neil Ehsti-Ma-rahwadele Ria Gubernementi sees. Tartu-Linnas, 1807.

Maamiilitsa loomine tõi endaga kaasa ka esimese eestikeelse ajalehe sulgemise 1806. aasta detsembris. Pärast nimetatud väljaande sulgemist palus Eestimaa tsiviilkuberner 1807. aasta jaanuari esimestel päevadel keskvalitsuselt luba avaldada käimasoleva sõja kohta kohalikus keeles ametlikke teadaandeid. Tsiviilkuberner leidis, et sellise informatsiooni järele on maarahva hulgas tuntav vajadus. Nii avaldatigi 1807. aasta jaanuaris ja veebruaris Eestimaa kubermanguvalitsuse poolt eestikeelsed publikaadid Pultuski ja Preussisch-Eylau lahingu kohta.

Avaldame siin 24. jaanuari 1807. aasta Eestimaa kubermangu publikaadi Pultuski lahingu kirjeldusega. See on üks esimesi põhjalikumaid maakeelseid lahingukirjeldusi, mis sisaldab üsna rikkalikult sõjanduslikke termineid ning põhimõisteid.

Kubermangu publikaadid loeti kirikus ette ja seetõttu jõudis nendes sisalduv teave enamiku talupoegadeni. Eestikeelsed kubermanguvalitsuste publikaadid vääriskid kindlasti ka süstemaatilist keelelist läbitöötamist ja analüüsimist. Vene aja puhul on tegemist ligi poolteisesajandilise ajavahemikuga. Eriti tulemuslik võiks see töö olla just silmas pidades erinevate valdkondade eestikeelse oskussõnavara kujunemist ja arenemist. Seni on patente ja publikaate sellest aspektist vaadatuna vaid osaliselt kasutatud.¹²

DOKUMENT:

Eestimaa kubermanguvalitsuse publikaat 24. jaanuarist 1807

annumed

sest Woitmisest, kui Wennema Sõddawäggi, mis õppind voimust sama, teine pool Wenne-Rigi raia, Pultuski jures¹, Pransosi sõaväge, mis Ponapartest² ennesest juhhatud olnud, on ärra-woitnud.

Pärast sedda, mis lühhidelt sest voimussesse teada antud, mis meie Sure Keisri Herra sõdda-wäggi Joulul ku 14mal päwal Pultuski alleni jures Pransosi sõaväe üle sanud, kus 60,000 meest Pransosi Wallitseja Ponaparte ennese ja temma Weldomarsallitte Tawu³ ja Lanne⁴ juhhatamise al olnud, on meie Sure Keisri Abdjutanti, Würsti Kolitsiniga⁵ selle lahingini pärast, mis Wennema sõamehed, kes jo woitmisse peäle harrinud, ue kitusssega, kui kroniga ehhtanud, Kinnrali Paroni Penningseni⁶ käest laiemad sannumed tulnud, mis Joulul ku 27mal päwal Lomsa jurest, Pea-kortest, on wälja antud.

Ni pea, kui meie Sure Keisri Wäggi, mis Kinnrali, Paroni Penningseni juhhatamise al 45,000 meest illeskandis (agga 3maast ja 4maast wäe-hulgast tulleb weel muist mahha arvata) pärast wägga rasket marsimist, sest et teed üle wägga muddased ja waenlased allati tülli tegemas ollid, Joulul ku 13mal päwal senna Ma kohta, kus Pultuski alleni seisab, sai tulnud, siis sedda pandi ni kohhe nenda seisma, et ta parrema sarwega Mossina külla wasto ja wassako sarwega Pultuski alleni wasto toetas, et se te, mis Östrolenko lähhäb, ja need jõe-sillad Pultuski ja Samski jures piddid hoitud sama, ja et temma ja selle wäe wahhel, mis Kinnrali Krahwi Pukshöövdeni⁷ Wallitsuse al, te piddi lahti jäma ja warjo sama.

Kinnralmaiori Parklai⁸ eel-käia-wäggi, kelle jäuks kolm Jäägr-Riggementi, essimenne, kolmas ja kakskümnes ollid⁹, ja kellele Tenginiski Muskettir-Riggement¹⁰ ja Pohla hobbose-wäe rigement¹¹ abbiks ollid, wotsid omma asset meie wäe parema sarve peäl, kunni Kinnral-Maiori Paggehuvuti¹² wäe hulk, mis Staroskolski¹³ ja Wilna riggementist¹⁴,

¹² M. Onga. Ühiskondlik-poliitiline sõnavara 1820-ndate kuni 1840-ndate aastate eesti kirjakeeles. Sõnasõel. 6. Tartu, 1983. lk 53-68; M. Onga. Kohtukorralduslikku ja juriidilist sõnavara XIX saj. esimese poole eesti kirjakeeles. Samas, lk 33-52.

ühhest Patalionist Tallinna Musketiir-Riggementist¹⁵ ja kahhest Eskadronist Kiewi Tragoni-riggementist¹⁶ ollid kokko pandud, wäe wassako külje ette olli seisma pandud, Narewi jõe ja selle te hoidmisseks; mis Sirokist Pultuski lähhäb. Agga häddast need riggementid ollid hakkanud likuma, et nemmad senna seätud kohta piddid sama; kui jo lau-na aial üks Pransosi wäe-hulk Kinali Süseti¹⁷ juhhatamise al nende peäle hakkas. Püssi laskminne wastastikko meie wäe essimeste hulkadega, mis hooste-wäest ollid, hakkas peäle ja kestas liggi kolm tundi; pärrast sedda aeti waelnased taggasi, hea-kordse kahjoga. Mis sest wälja tulli näitis, et sesinane peäle-katsminne waelnase polest olli agga selle nougha tehtud, et ta meie joudo tahtis tunda sada.

Seisel päwal, se on Joulu ku 14mal päwal, kui meie sõddawäggi lahingis korda seätud, ö ja päwa läbbi walimis seisis, tulli nende peäle hommiko kello 11 Pransosi wäggi, mis Ponaparte ennese wallitsemise al, Weldmaarsallitte Taru ja Lanne wäggedest ja Kinali Süseti wäe-hulgast olli kokkopandud, ja 60,000 meest kange olli.

Waelnane hakkas essiteks 6 wäe-reaga Maarsalli Taru kässö al wägga kangeste meie wäe wassako külje peäle, mis Kinalmaiori Paggehuvudi wäe-jaggo olli; ja teggi sedda selle nougha et ta tahtis Pultuski allewit ärrawõtta, takka meie peale tikku-da, ja meie ning Kinal-Feitnanti Planrepi¹⁸ wäe-hulga wahhel, mis teine pool Narewi jõgge kaks penikoormat Pultuski allewist ärra seisis, teed kinni panna. Kohhe pärrast sedda tullid ka waelnase wäe 6 ridda Kinalmaiori Parklai wäe parrema külje peäle.

Runni waelnane sedda wiisi meie mollematte külgede peäle tungis, olli temma hoostega-jäägrid kui köit seisma pannud, kelle tagga weel monned wäe-read seisisid, mis meie wäe kesk kohha peäle piddid langema; agga se läbbi, et meie sured tükkid¹⁹, mis riddastikko wäe ette ollid seätud, ni kangeste ja hästi käisid, rikkuti waelnase nou, mis meie wäe kesk kohha peäle katsus, hopis ärra.

Et Maarsal Taru 15 tuhhande mehhaga kues reas mollemalt poolt kõrwast Kinalmaiori Paggehuvudi wäe-hulga peäle wägga kangeste tulli, ja sundis tedda, kui temmal agga 4 ehk 5000 meest olli, wähhä taggasi andma, siiski temma wiwitas waelnast nelfandama riggementiga, mis jalla-wäe ette laiale läks. Senni tulli Kinalleitnant Krahv Dosterman²⁰ temmale appi Zula riggementiga²¹ ja

ühhe Patalioniga Pawlowski Kranadeririggementist²², ja waelnast kelati eddasi tungimast. Kinal Paggehuvud langes nüüd ühhe Kranaderi-Patalioniga Staraskolski Musketiir-riggementist ja ühhe Patalioniga Jäägritte nelfandamast riggementist paionetti wäel waelnase sure keskmisse hulga peäle, mis temma peäle olli aianud, ja senni Kinalmoior Koshin, Keisri Herr Leibkarrasseririggementiga²³ ja kahhe Eskadroniga Kargapoli Tragoni-riggementist²⁴ tungis teiselt poelt kõrwast ja eest selle wäe-hulga sisse, ja se teggi sedda, et keik sesamma wäehulk senna paika mahha lödi.

Ka teised Patalionid Jäägritte nelfandamast riggementist²⁵ ja Tartari²⁶ riggement hoostega, ja kaks Eskadroni Kiewi Tragoni riggementist tullid waelnase wäe-hulkade peäle, mis wassako poolt ollid liggi joudnud, ja sundisid neid tagganema; agga waelnane, kes ni kohhe jälle muud wägge abbiks sai, aias teist korda kangeste eddasi, agga kui meie poolt Jäägrid kindlat ridda teggid, ja paionettiga waelnase peäle kargasid, ka meie hobbose wäggi saabliga temma wäe-hulga sisse tungis, siis aeti tedda koggoniste taggasi.

Selsammal aial Kinalmaior Sorokow²⁷ Isjumski Husari riggementiga²⁸ tagganes melega waelnase wäe-hulkade eest, kallas siis riggementiga järsko wassakut kät, ja satis sedda wiisi wägga kaukiste needsammad waelnase wäe-hulgad meie suurte tükkide walli pole, mis neile suurt kajo teggi.

Keik meie mu hobbose-wäggi, mis ees otsas seisis, ja pissokesse seltsi kaupa waelnase peäle läks, sai käsko meie jalla-wäe läbbi taggasi minna ja selle wäe tagga riddastikko seista.

Nüüd hakkas tükki-laskminne keik meie tükki-wallide peält waelnase wäe-hulkade peäle, kes meie keskmisse wäe wasto ollid eddasi tulnud, agga kedda nüüd se läbbi, et meie tükki laskmisel wäga hea ön olli, jo kelati eddasi tullemast, ja et neid peälegi taggasi liikkati.

Et kül waelnase wäehulgad jo kolm korda ollid alla jänud, julgesid nemmad ommeti, kui nemmad ollid teist wägge ueste ennestele abbiks sanud, meie wassako külje peäle wägga kurjaste hakkada, ja tungisid temma peäle mitme wäe-hulgaga ühtlaste. Waelnaste surema jouu läbbi sunniti ka Kinalmaiori Paggehuvudi wäehulk jälle sest kravist sadik, mis temma selja tagga olli, taggasi minnema. Agga kui ta Muromi riggementi²⁹ ja kaks Patalioni Tallinna riggementist olli abbiks sanud, ja kui Kinal-

leitnant, Krahv Dosterman, senna wäe-kinga peäle, mis krami tagga on, sai sõa-rahvast pannud, ka need sured tükkid, mis senna seätud, kangeste käima hakkasid, siis Kinnralmaior, Paggehuwud langetes ueste mehhe süddamega waenlase wäe-hulkade peäle ja pillas neid seggaminne. Sel sammal aial Kinnralmaior Somonow Tula Musketiir-riggementiga tulli paionetti wäel waenlase peäle, et nemmad sutumaks alla jäid; waenlased lödi taggasi, neid pelletati lahgingi kohha peält ärra, ja aeti õni tagga. Kinnralleitnanti krahwi Dostermannini süddamikk ja targa nou läbbi sai waenlaste püüdiminne, misga nemmad meie wäe wassako küle peäle tullid, siit poolt neile ennestele hukkamisseks, ja keik maarsalli Taru wäggi sai hopis mahhalödud ja laiale pillatud.

Runni nenda meie wäe wassako sarwe³⁰ peäle monnikord kangeste katsuti, püdis üks surs hulk waenlaste jalla wäest, mis kueks hulgaks olli jagatud, ja kelle seltsis, nenda kui wangid üllesräkimad, Ponaparte issi olli³¹, Maarsallist Lannest juhhatud, meie eel, käia-wäe ümber piirda, mis Kinnralmaiori Parklaie wallitsemisse al meie wäe parrema sarwe warjuks olli seisima pandud. Waenlaste nou olli siin, et nemmad tahtsid meie wäe parremat külge emba kumba löhki wotta, ehk ka taggasi aiada, ja neid nenda ühhest wäe-hulgast, mis Krahwi Bukshööwdeni al Makowa ja Östrolenko allewitte sees seisis, ärralahjutada.

Pransositte peäletulleminne siit kohhast olli wägga hirmus äkiline ja kange. Meie eel käia wäggi, et kül temma üllem pealik ja keik sõa-mehhed wahwad ollid ja ei kartnud, sunniti ommeti wähhä taggasi likuma, ja se läbbi olleksid meie tükki-wallid, mis waenlaste wäe-hulke te peäl Novemiasto pole kinnipiddasid, pea aega waenlaste kätta sanud; agga Töiginski Musketiir riggement ja Jäägrid, mis kokko kogusid, kargasid ette sirrotud paionettiga waenlase peäle, woitsid neid ärra, ja wotsid nende käest need sured tükkid, mis nemmad jo kätte sanud, ärra. Senni olli Keigeüllema peälikko, Paron Penningseki käsko möda, metsa sisse üks warjolinne tükkival tehtud, kus tükkid kartetsidega laetud ollid. Kui siit tükki-Walli peält agga monnikord lasti, teggi se sure hulga waenlaste seast surma, ja kelas teisi hulluste eddasi aiamast. Agga kohhe pärrast sedda hakkasid waenlased selle tükki-walli ümber piirma, ja Kinnralmaior Parklait sunniti teistkorda selle eest tagganema, kel suurem wäggi olli. Ni pea, kui keige-

üllem Pealik, Kinnral Penningesen, sedda likumist tundis, siis temma käskis ilma wibimatta wäe eestotsa teisiti seäda, ja keiga wäe parremat sarwe ennam taggasi wotta, et ei pidand kõrwast temma ümber piratama. Seäl jures läkkitati Kinnralmaior Parklaie jouu kaswatamisseks esmalt TERNegowi³² ja siis weel Littau Musketiir riggement³³.

Kinnralmaior Parklai, ni pea kui ta ühhelt poelt muist omma jalla-wägge sai kokku koggund, ja Kinnralmaiori Würsti Tolgorukkile³⁴ sai käsko annud, Thernigowi Musketiir-riggementiga teiselt poelt marssida, aias süddamikkult ettesirrutut paionettiga nende waenlaste wäe-hulkade peäle, mis weel teiste jure tõtsid. Siiski Praksošid, kes tükkide ja püssidega kangeste lasksid, ei seisnud mitte meie wäe parrema külge hakkamast, enne kui keigeüllem Pealik nou wottis issi waenlase peäle minna.

Selle nouga temma andis Kinnralleitnanti, Krahwi Dostermannile käsko, selle jalla-wäega, mis parremas külges järrel olli, eddasi minna, laskis parrema külje poolt kakskümmend Eskadroni hobbose wägge ette marssida, sedda tükki-walli, mis meie Sure Reisri adjutanti, Maiori Stawitski³⁵ käsko al olli, eddasi aiada, ja selle tükki-walli peält lasti waenlaste jalla-wäe külje pole nenda kangeste, ja ni hästi sihitud, et neid ümberaeti ja laiale pillati. Senni olli meie mu hobbose wäggi keskpaika seätud, et waenlaste hobbose wäggi piddi kartma minnema. Pransosid taplesid kurjaste, agga nemmad piddid wimaks iggast kohhast lahkuma, Wennema sõa-wäe, mis öppind wõimust sama, määratuma wahvusse eest, üllematte Peälikkutte tarkusse ja mehhe mele eest ja waljo ja joudsa tükki-laksmisse eest.

Lahging kestas hommikust kello 11, õhtoni kello 7, ja lõppes, kui jo pimme ö kätte tulli. Waenlast lödi mahha ja aeti taggasi iggas paikas; agga ö aeg, kurri ilm, ja sõa-wäe wässimus ei annad waenlasi tagga aiada.

Ses lahgingis olleme liggi 700 meest wangiks teinud, ja nenda kui need, kedda weel teisel päwal wangi woeti, tunnistawad, on waenlaste seltsist, ilma kolm Kinnralit, keda surmatud, kümme tuhhat kautawaks sanud, mis tappetud ja mis raskeste hawatud on.³⁶

Meie poolt on sel päwal keik kahjo, tappetud ja hawatud meeste polest, kaks liggi kolm tuhhat. Ni pea kui need arro-kirjad nende üllematte ja allamatte

peälikkutte pärrast, kes tappetud ehk hawatud on, samad sisse tulnud, peab neid ilma wibimatta kulutadama.

Keigeüllem Peälük, hobbosewäe Kınral, Paron Pennıgsen, tunnistab sedda, et meie Sure Keıřri Herra Söawäe hulgad, mis sel päwal taplemas olud, ütlematta wahwa meelt üllesnänıtnud ja Kınralist wiimsesest Soldatist sadik omma kindlusse, mehhe mele ja sure hole läbbi ennestele nısuggust kitust tenınud, mis ial arra ei närtsi. Keıgeennamıste temma kıdab need Jäägrı riggementıd, mis ennam kui muidu nähtud önnega ja hea moıřtusega omma ammetıt teınud, ja sedda tunnistawad waenlased ıssegi ülles.

Vorstehende aus der Beylage zu No. 6, der Deutschen St. Petersburger Reichszeitung, dieses Jahres translatırte Sieges Nachricht, haben die Herren Kirchen-Obervorsteherın, am nächstın Sonntage, von der Kanzel ihres Kırchspiels verlesen zu lassen. Reval Schloss, d. 24. Januar 1807.

EAA, f 30, n 1, s 13801, l 319-321p.³⁷

KOMMENTAARID

¹ 14. detsembril 1806. aastal Poolas toimunud Pultuski lahing oli 1806.-1807. aasta Vene-Prantsuse sõja esimene tõsine kokkupõrge, kus prantslasi (20 000 meest ja 120 suurtükki) juhatas marssal J. Lannes ja venelasi ratsaväekindral L. Bennıgsen. Kumbki pool lahıngus otsustavat võitu ei saavutanud ja "nagu seliseil juhtumel alati ette tuleb, raporteerısıd mõlemad pooled oma monarhidele võidust" (J. Tarle. Napoleon. Tallinn, 1964, lk 189). L. Bennıgseni liialdatud võidukirjelduses teatati Aleksander I-le, et võit saavutati Napoleoni enda üle. See teadlik vale suurendas veelgi L. Bennıgseni kui silmapaıstva väejuhi mainet. Aleksander I sai selle ettekande kätte 24. detsembril ja andıs korralduse järgmisel päeval Vene vägede võitu suurejooneliselt tähistada. L. Bennıgseni ettekanne sai määravaks ka uue ülemjuhataja ametisse nimetamisel. Asi oli selles, et Aleksander I oli esialgu Vene vägede ülemjuhatajaks sõjas Prantsusmaa vastu määranud kindralfeldmarssal M. Kamenski. Kuid sõjategevuse vallandumisel jättıs raugastunud kindralfeldmarssal talle usaldatud armee ja andıs kõigile korralduse taanduda. L. Bennıgsen seda

korraldust ei täitnud ja andıs prantslastele lahıngu. Vene väed võitu ei saavutanud, kuid põhıjõud jäıd purustamata ja võısıd sõjategevust jätkata. Nii "päästıs" L. Bennıgsen Vene armee au. Aleksander I oli pärast M. Kamenski lahkumist kavatsenud uueks ülemjuhatajaks nimetada teise korpusekomandöri – Fr.W. von Buxhöwdeni, kuid Pultuski lahıngu järel andıs ta selle koha siiski ühele oma isa mõrtsukatest – L. Bennıgsenile. Teda autasustati ka Püha Georgi ordeni 2. järguga. Märkigem siinjuures, et L. Bennıgsen serveerıs ka 1807. aasta jaanuarıs toimunud Preussisch-Eylau lahıngut keısrile ja Venemaa avalıkusele kui oma suurt võitu. Ta sai selle eest impeeriumi kõrgeima autasu – Andreas Esmakutsutu ordeni – ja 12 000rublase eluaegse pensioni. Preussisch-Eylau lahıngu kohta avaldati samuti Eestimaa kubermangus 6. veebruaril 1807. aastal eraldi maakeelne publikaat (vt nimetatud publikaati: T. Tannberg. Maakaitseväekohustus...., lk 117).

² Napoleon Bonaparte (1769-1821), Prantsusmaa keıser.

³ Louis Nicolas Davout (1770-1823), Prantsuse marssal.

⁴ Jean Lannes (1769-1809), Prantsuse marssal.

⁵ Dmitri Golitsön (1771-1844), kindralleitnant, Aleksander I tiıbadjutant, diviısikomandör Bennıgseni korpuses.

⁶ Leonti Bennıgsen (1745-1826), ratsaväekindral, Vene armee korpusekomandör, hiljem Vene vägede ülemjuhataja.

⁷ Friedrich Wilhelm Buxhöwden (1750-1811), jalaväekindral ja Balti kindralkuberner, Vene armee korpusekomandör 1806. aastal.

⁸ Michael Andreas Barclay de Tolly, (1761-1818), kindralmajor. Juhatas 1806. aasta kampaanias Vene eelväge (Tengini musketäripolk, 3 jäägripolku ja 5 eskadroni ulaane) ning suutıs tõkestada marssal Lannes'i rünnakuid. Autasustati Pultuski lahıngu eest Püha Georgi ordeni 3. järguga.

⁹ 1. jäägripolk (asut 29. 11. 1796), 3. jäägripolk (asut 29. 11. 1796) ja 20. jäägripolk (asut 16. 05. 1803) – kuulusıd M.A. Barclay de Tolly eelväge koosseisu.

¹⁰ Tengini musketäripolk (asut 29. 11. 1796).

¹¹ Poola ratsaväepolk.

¹² Karl von Baggehufwudt (1761-1812), kindralmajor, diviısikomandör Buxhöwdeni korpuses. Autasustati Püha Georgi ordeni 3. järguga.

¹³ Staroskolski musketäripolk (asut 15. 01. 1731).

¹⁴ Vilno musketäripolk (asut 29. 08. 1805).

¹⁵ Tallinna musketäripolk (asut 6. 03. 1775).

¹⁶ Kiievi tragunipolk.

¹⁷ Louis Gabriel Suchet (1729-1826). Prantsuse kindral.

¹⁸ Heinrich Reinhold Anrep (1760-1807), kindralleitnant, diviisikomandör, sai 1807. aastal lahingus surma.

¹⁹ Suurtükid.

²⁰ Aleksandr Ostermann-Tolstoi (1770-1867), kindralmajor, diviisikomandör Bennigseni korpuses. Autasustati Püha Georgi ordeni 3. järguga.

²¹ Tuula musketäripolk (asut 6. 03. 1775).

²² Pavlovski grenaderipolk (asut 19. 11. 1796).

²³ Tema Keiserliku Majesteedi Ihukürassiiripolk.

²⁴ Kargapoli tragunipolk (asut 1707).

²⁵ 4. jäägripolk (asut 29. 11. 1796).

²⁶ Peab olema Tatari.

²⁷ Ivan Dorohhov (1762-1815), kindralmajor, Izjumi husaaripolgu šeff. Pultuski lahingus ülesnäidatud vaprase eest autasustati Püha Georgi ordeni 3. järguga.

²⁸ Izjumi husaaripolk (asut 3. 05. 1765).

²⁹ Muromi musketäripolk (asut 1708).

³⁰ Vasak tiib.

³¹ Napoleon ei viibinud lahinguväljal.

³² Tšernigovi musketäripolk (asut 25. 06. 1700).

³³ Leedu musketäripolk (asut 21. 01. 1764).

³⁴ Pjotr Dolgoruki (1777-1806), kindralmajor ja kindraladjutant, Aleksander I lähemaid sõpru, kes sai 1806. aastal surma.

³⁵ Maksim Stavitski (1778-1841), major, keiser Aleksander I adjutant.

³⁶ Tegelikult kaotasid prantslased 1500, venelased kuni 3000 meest.

³⁷ Säilinud on ka osundatud publikaadi käsikirjaline variant (EAA, f 30, n 1, s 13801, l 316-318p.).

Koostanud ja kommenteerinud Tõnu Tannberg (1961)

Eesti Ajalooarhiivi asedirektor,
ajaloodoktor, uurib Eesti sõjaajalugu
Vene ajal (1710-1917)

Eesti Filmiarhiivi fotokogus on 350 000 fotot eri aegadest ja erinevatest valdkondadest. Otsustasime hakata avaldama fotosid, mis pole veel jõudnud kataloogi – kõigile kättesaadavaks. See hoiaks ära ohu publitseerida juba tuntud ehkki huvitavaid fotosid. Seoses arhiivi kolimisega on ilmsiks tulnud väga põnevaid kollektsioone, mille väärtust kahan-dab andmete puudumine pildistatud objektide kohta – sellega selektub ka nende fotode teatmestust kõrvalejäämine.

Alustame kõrgelt ja kaugelt – aerofotodega. 113 klaasnegatiivist koosneva kollektsiooni moodustavad üksiklennudivisjoni nr 1 lendur-vaatlejate poolt õppeots-tarbeks pildistatud fotod 1930. aastatest. Osa neist on suhteliselt kergesti äratuntavad, aga enamiku puhul ootab ees töömahukas uurimine. Selles numbris avaldatud fotodest kahe äratundmiseks palume ajakirja lugejate abi. Tegemist on talu(?) - ja mõisahoonetega, mis on ilmselt kergelt äratuntavad, kuid arhiivis olevate materjalide põgusal sirvimisel me rahuldavat vastust ei leidnud.

Saatke oma arvamused:
Ristiku 84, Tallinn 10318
tel 470 723, faks 493 391
e-mail: ivi.tomingas@efa.ee

Koostanud Ivi Tomingas